

EKOSISTĒMU PAKALPOJUMU NOZĪME ĪADT IEDZĪVOTĀJU SKATĪJUMĀ

ANDRIS KLEPERS, Dr.geogr.
IVETA DRUVA-DRUVASKALNE, Mg.geogr.

Vidzemes Augstskola
UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

VIDZEMES AUGSTSKOLA

Vidzemes Augstskola

SOCIĀLO, EKONOMISKO UN HUMANITĀRO
PĒTĪJUMU INSTITŪTA (HESPI) PĒTNIEKI

LIFE
Viva
Grass

LIFE projekts

2014-2017

VPP EKOSOC-LV

«TAUTSAIMNIECĪBAS TRANSFORMĀCIJA, GUDRA IZAUGSME, PĀRVALDĪBA UN TIESISKAIS IETVARS VALSTS UN SABIEDRĪBAS ILGTSPĒJĪGAI ATTĪSTĪBAI – JAUNAS PIEEJAS ILGTSPĒJĪGAS ZINĀŠANU SABIEDRĪBAS VEIDOŠANAI»

Apakšprojekts 5.2.9. «Sociālās apziņas izmaiņu ietekme uz ekosistēmas pakalpojumu ilgtspējīgu nodrošinājumu»

Mērķis: izpētīt sociālās apziņas izmaiņu ietekmi uz ekosistēmas pakalpojumu izmantošanas ilgtspējīgu nodrošinājumu;

Apakšmērķi:

- izpētīt modeļteritoriju – ekoloģiski jutīgo teritoriju ekosistēmu pakalpojumu aspektu un kopienas sociālās apziņas specifiku Latgalē un Vidzemē;
- izpētīt un izvērtēt ekoloģiski jutīgo teritoriju potenciālu Viedās specializācijas stratēģijas īstenošanai, balstoties uz pilotpētījumiem izvēlētajās modeļteritorijās Latgalē un Vidzemē;
- izstrādāt un aprobēt ekotehnoloģiski orientētu koncepciju sociālās apziņas harmonizācijai.

IZPĒTE, METODES

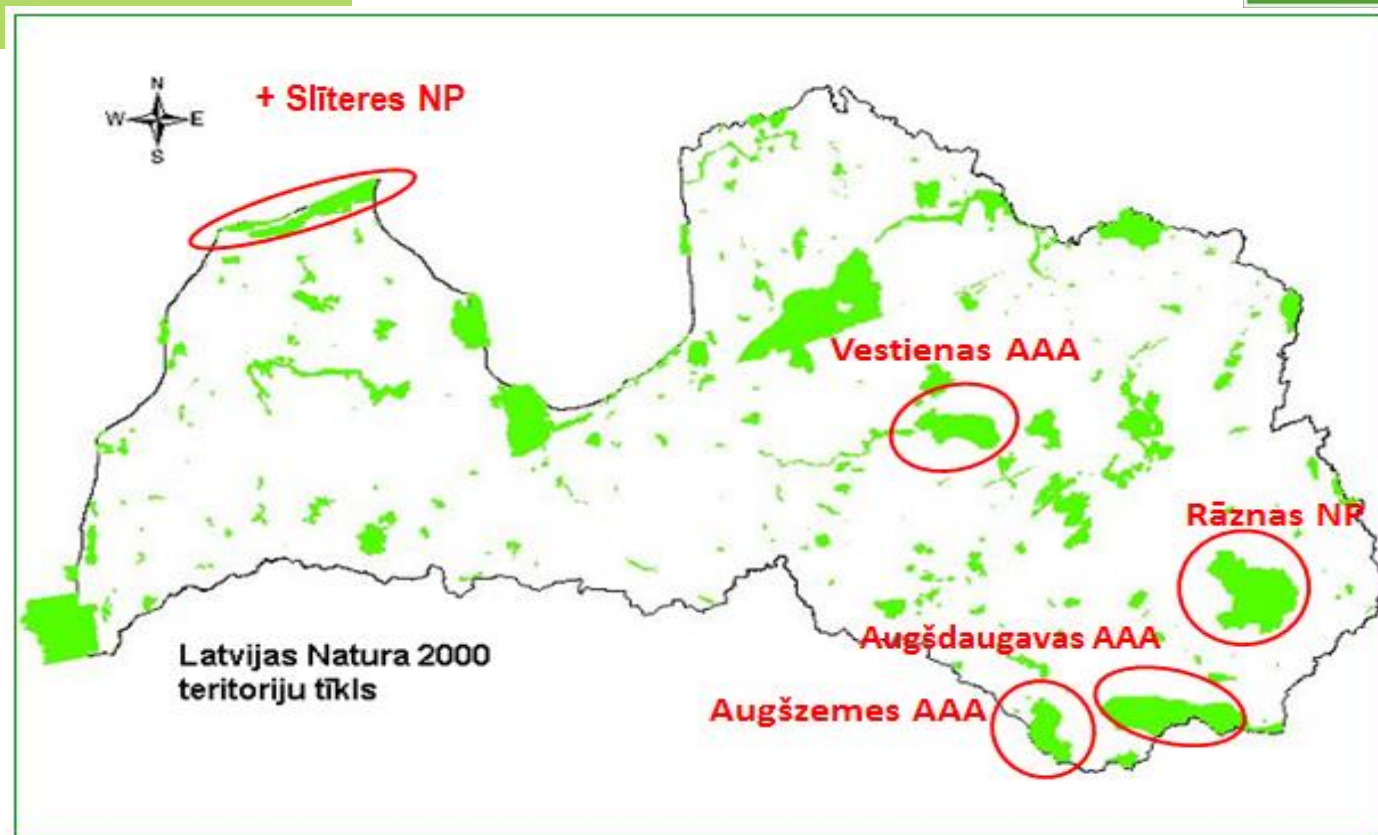
PRIMĀRIE AVOTI:

- 2015.g. -strukturētās **intervijas** mājsaimniecībās (n=248) 5 ĪADT Slīteres NP, Rāznas NP, Vestienas AAA, Augšzemes AAA, Augšdaugavas AAA.
- Diskusiju forumi** (Vestiena, Slītere, Augšdaugava)
- Informācijas **satura analīze**

SEKUNDĀRIE AVOTI:

- CSP
- DAP

IZPĒTES TERITORIJAS

- telpiski proporcionāls nejaušības princips
- kvadrātu režģis **2,5 km x 2.5 km**
- katrā kvadrātā jāaptaujā 1 mājsaimniecība

Intervijas ilgums: no 45 min.-1.5 h

Aptauja noritēja: tiešsaistē www.iotform.com, drukātā veidā, LV un RUS

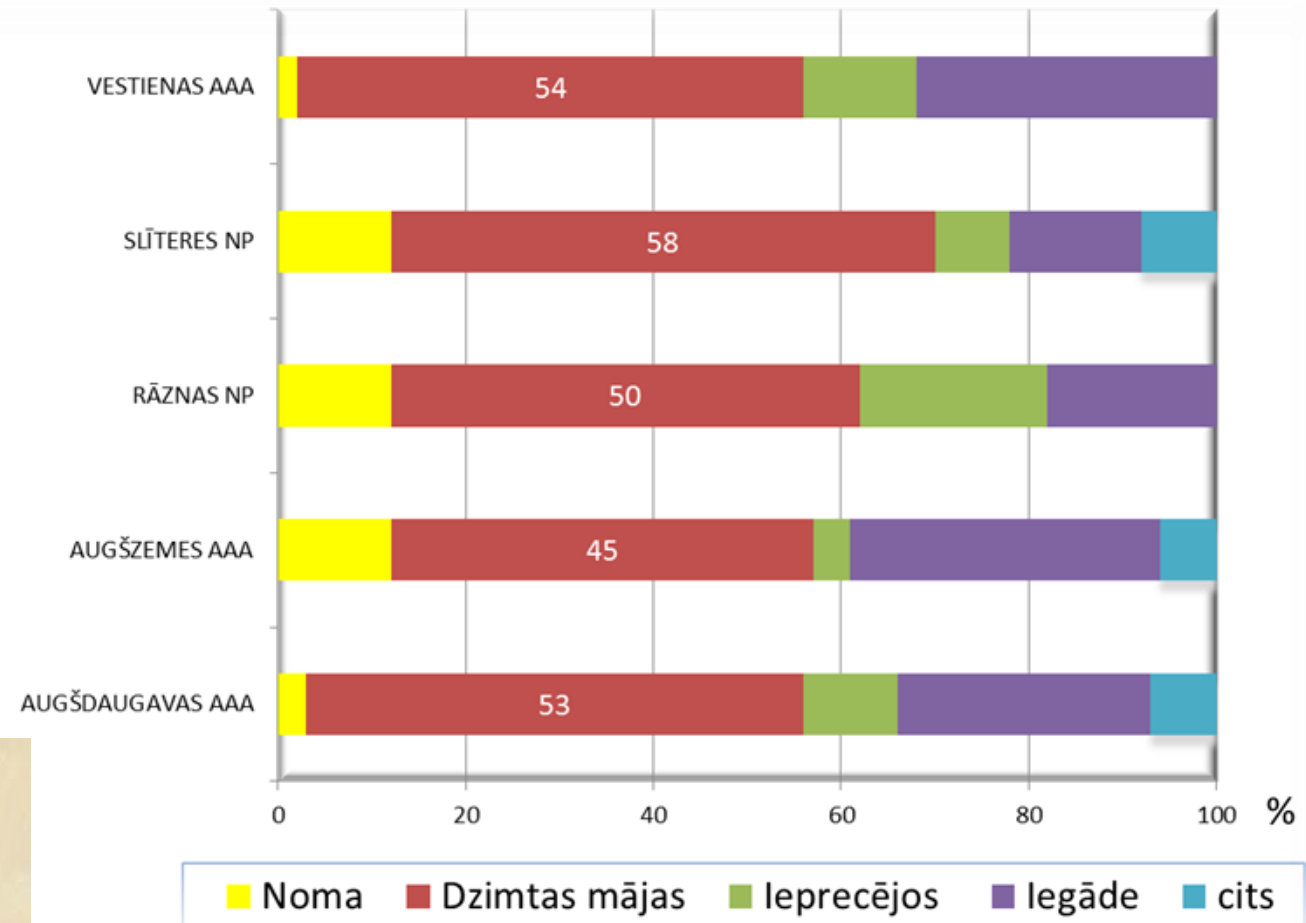
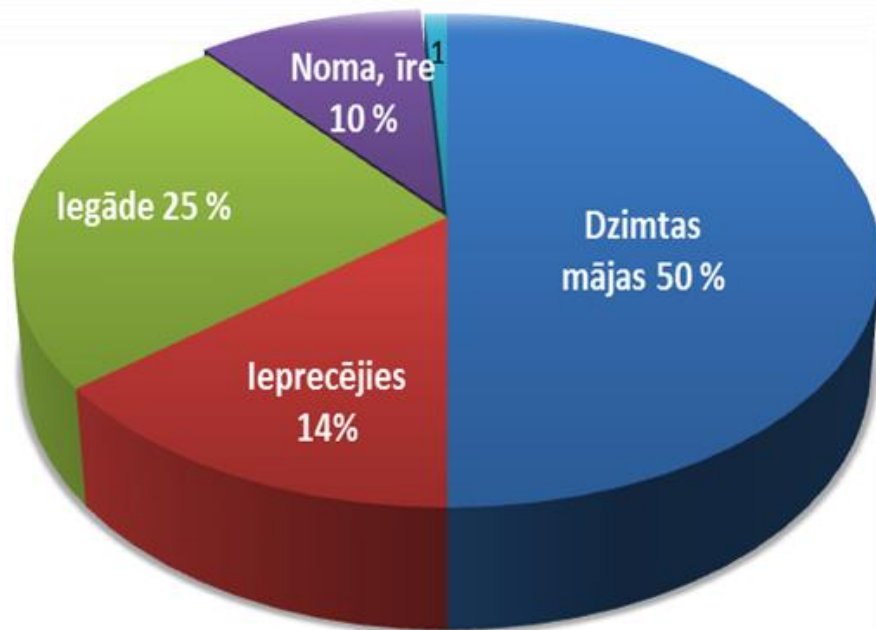
[illegible]

KO GRIBĒJĀM IZZINĀT?

- Cik plaši vietējie iedzīvotāji varētu / gribētu / drīkstētu izmantot dabas sniegtos pakalpojumus?
- Vai ikdienā cilvēks **pamana un apzinās** savas rīcības, kas dod labumu dabai?
- Kā cilvēks vērtē dabas daudzveidībai nozīmīgas situācijas –sākot no **zināšanām, izpratnes, apziņas līdz rīcībai**?
- Kā vērtē **pašreizējās saimniekošanas iespējas**?
- Kā vērtē alternatīvas – **nākotnes scenāriju vēlmes** un pamatojumi?
- Kāda ir **dzīves vietas izvēles** motivācija?
Emocionālie un simboliskie labumi?
- Kā dzīve ĪADT ietekmē **veselīgu dzīvesveidu**?

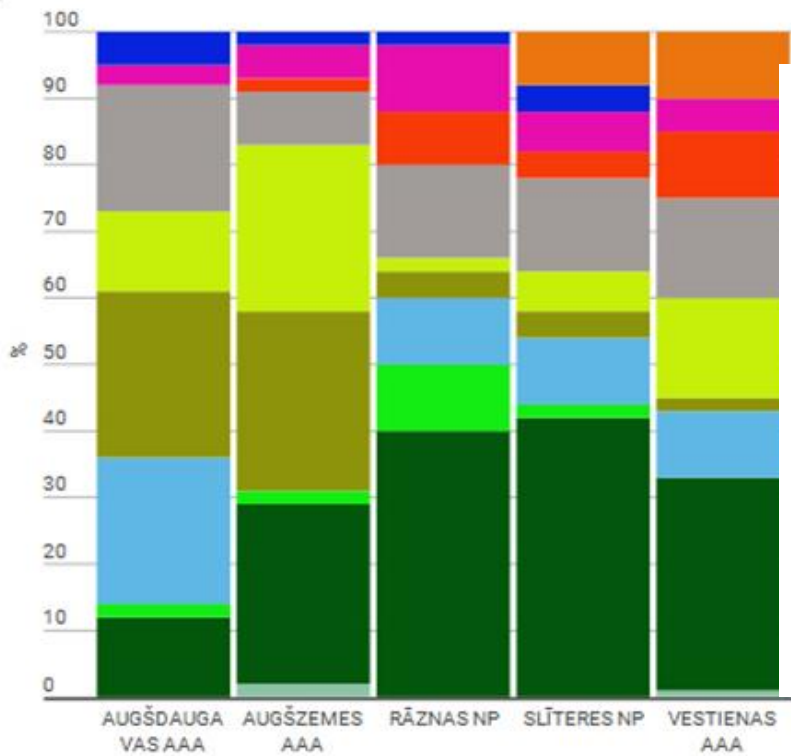

REZULTĀTI: DZĪVES VIETAS PIESAISTE UN IZVĒLES MOTIVĀCIJA

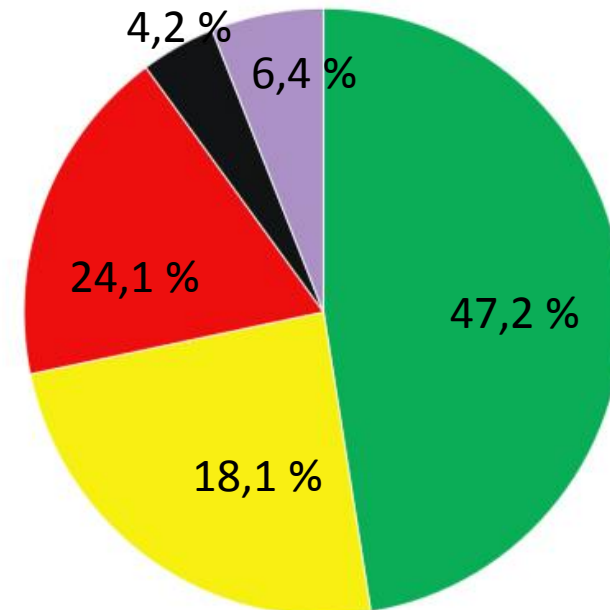
Avots: mājsaimniecību aptauja Augšdaugavas AAA, Augšzemes AAA, Vestienas AAA, Slīteres NP, Rāznas NP, 2015

DZĪVES VIETAS PRIEKŠROCĪBAS

- navatbildes
- daba, miers, klusums, ainava, atpūta, svaigs gaiss, vientulība
- daba un dzimtās vai bēnības mājas
- dzimtās/bēnības mājas
- saimniekošanas iespējas
- daba+ saimniekošanas iespējas (l/s, gan piemājas dārziņš)
- cits
- nav priekšrocību
- brīvība, netraucē neviens, dari, ko gribi
- darbs
- pieejamība pilsētai (ceļi, satiksme, pietura) + vēl citi

katram savs labums, arī pilsētā
Esmu pats sev priekšnieks
Piemājas dārziņš
Sava pārtika
Vientulība
Atpūta
Klusums
Miers
Daba
Ainava
Svaigs gaiss
Telpas brīvība
Pieejamība pilsētai
tuvāk Dievam
Zemes tuvums
var sēņot un ogot
Pieradums
Saimniekošanas iespējas
Bēnības atmiņas
Autobusu pietura tuvu
Nav priekšrocību
Lētāka dzīvošana kā pilsētā
īpaša aura
dari ko gribi
Satiksme
Senču gars
Ceļi Lauku idile
nav stressa
Darbs

- dzīves vides kvalitāte un emocionālais
- dzīves vides kvalitāte, emocionālais un ekonomiskais
- ekonomiskais
- nav priekšrocību
- nav atbildes

Karikatūra: G.Šjūka

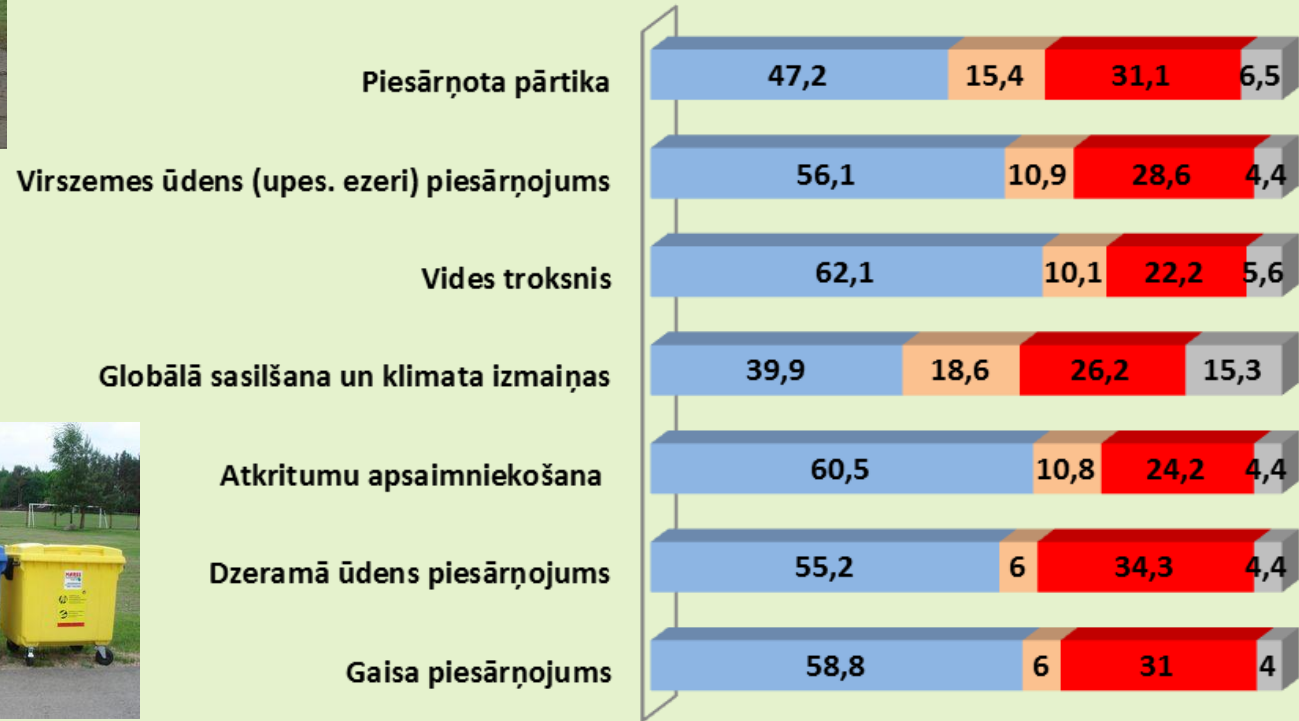
Avots: mājsaimniecību (n=248) aptauja Augšdaugavas AAA, Augšzemes AAA, Vestienas AAA, Slīteres NP, Rāznas NP, 2015

VIDES PIESĀRŅOJUMA IETEKMES UZ VESELĪBU UN LABSAJŪTU IZVĒRTĒJUMS

Vides piesārņojuma ietekmes izvērtējums (visās teritorijās)

■ neietekmē ■ vidēji ietekmē ■ stipri ietekmē ■ nezinu

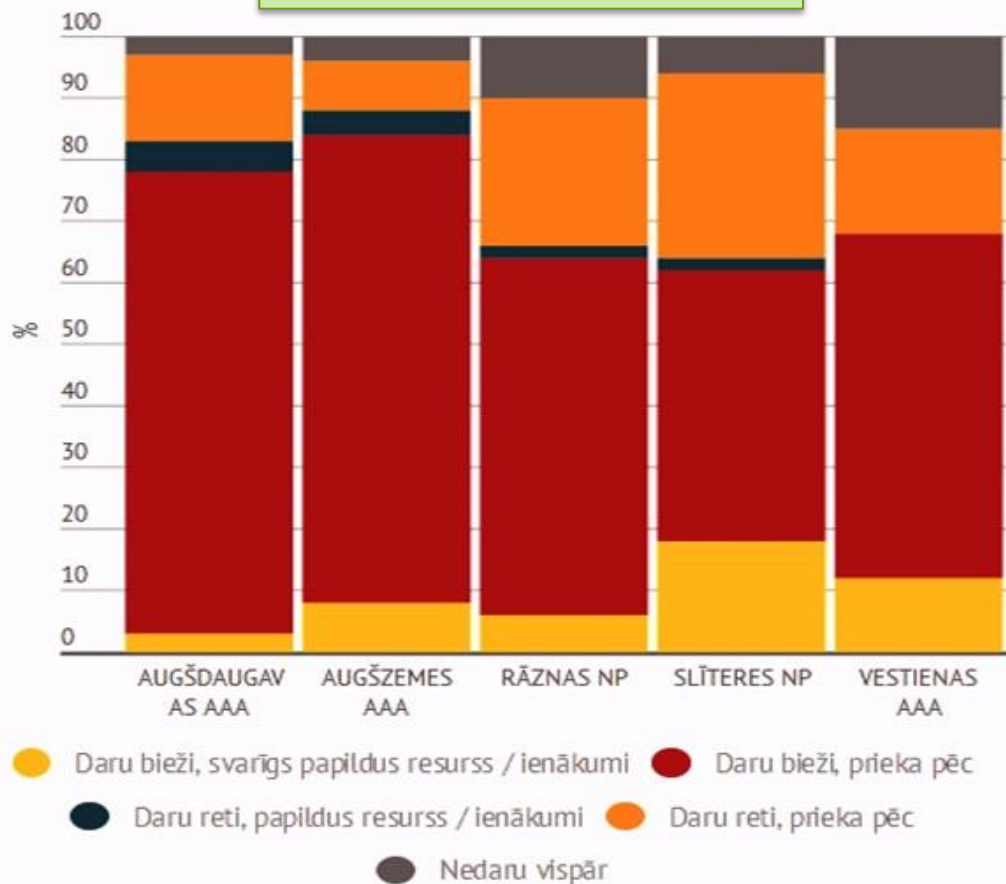

Karikatūra: G.Šļūka

Avots: mājsaimniecību (n=248) aptauja Augšdaugavas AAA, Augšzemes AAA, Vestienas AAA, Slīteres NP, Rāznas NP, 2015

DABAS SNIEGTO PAKALPOJUMU IZMANTOŠANA

SĒŅOŠANA

Daba sniedz bezmaksas pakalpojumus!

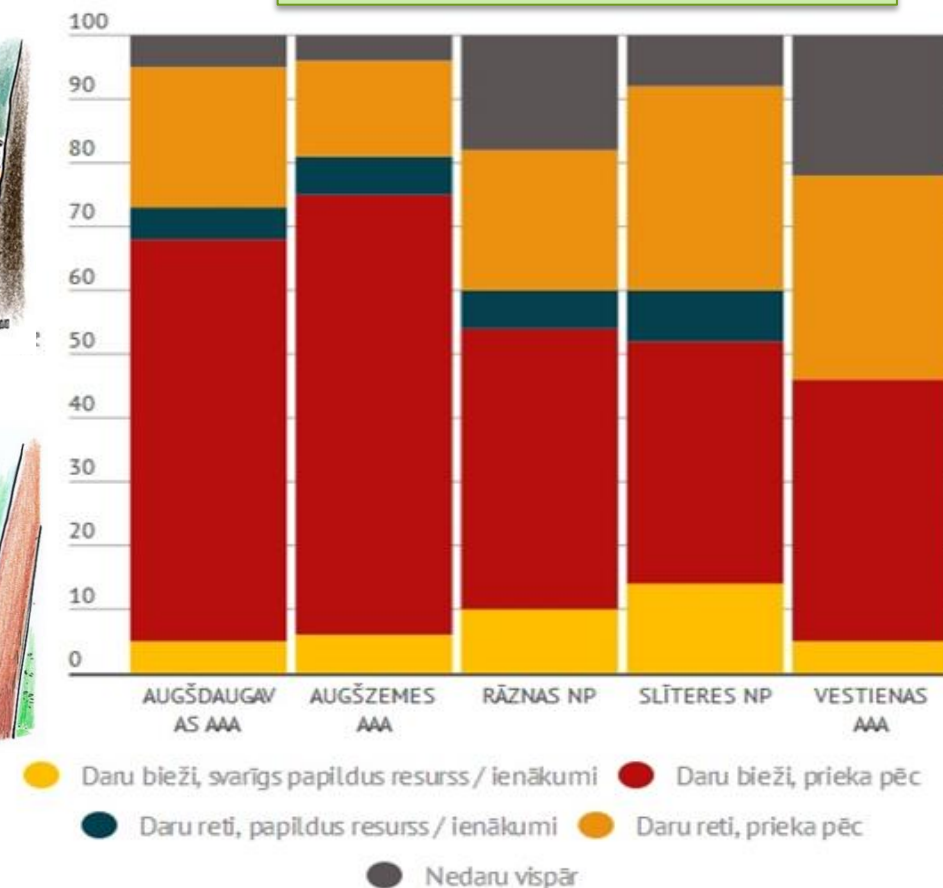

Karikatūra: G.Šļūka

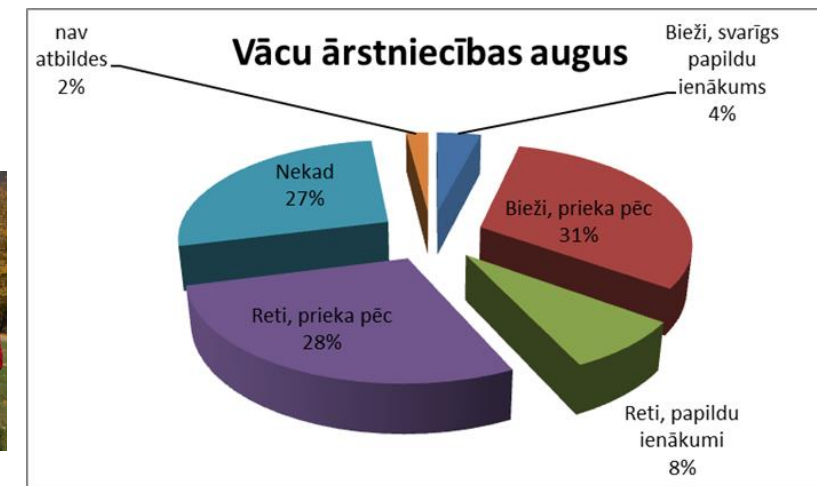
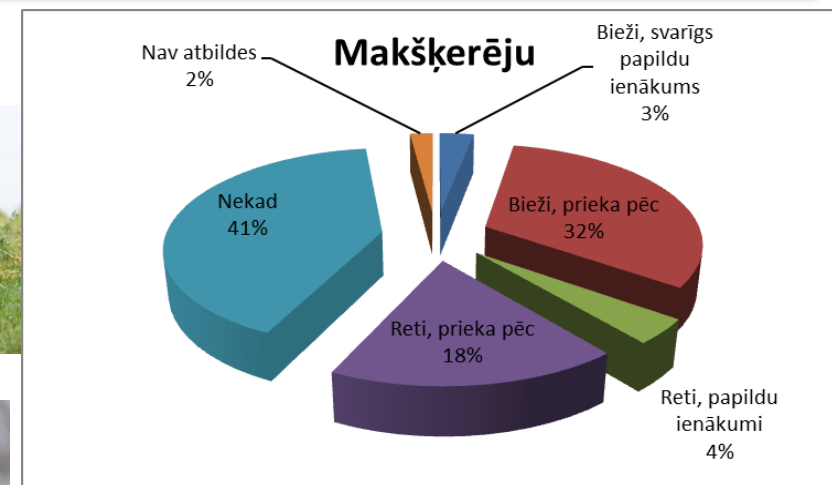
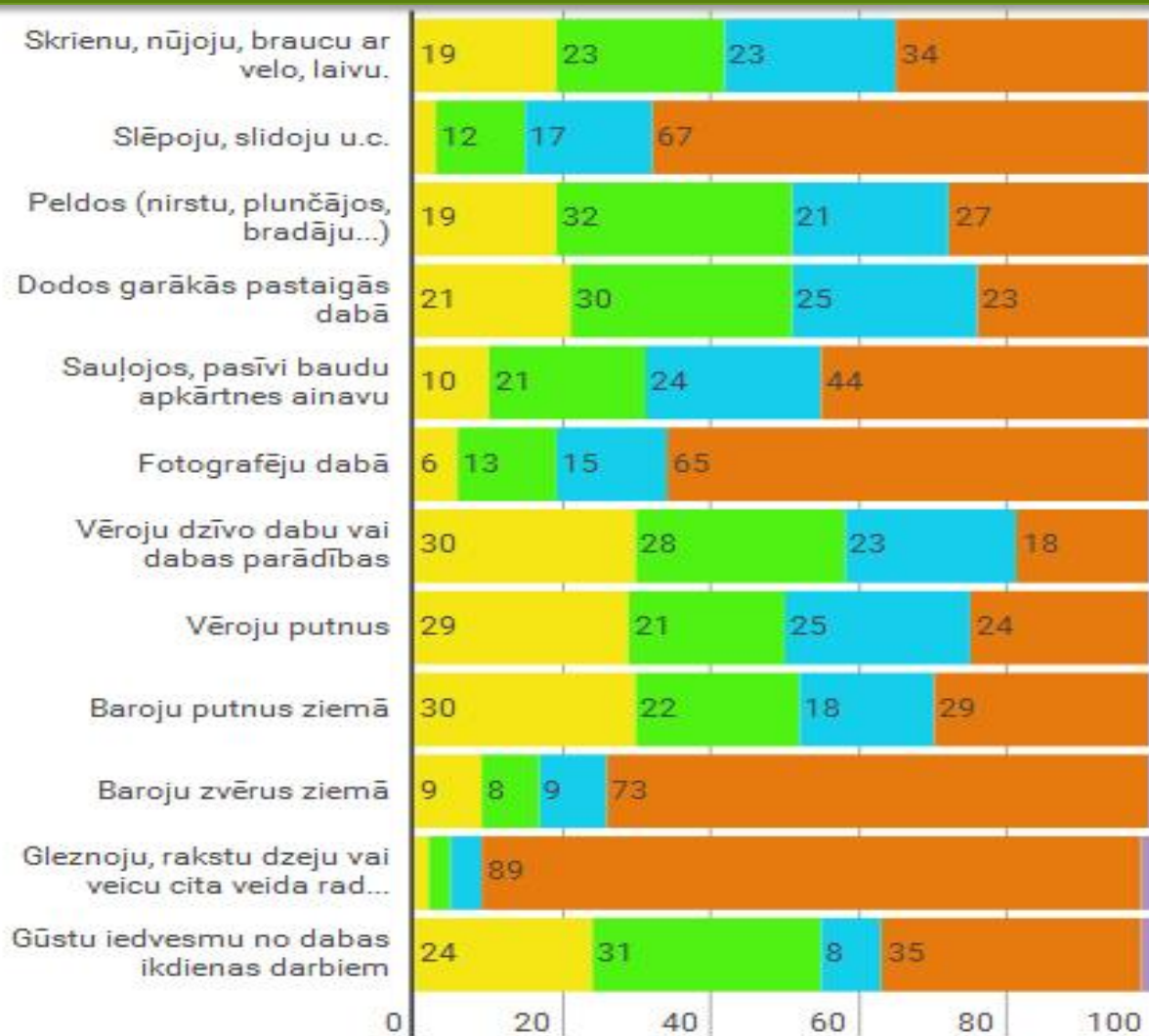
Karikatūra: G.Šļūka

OGOŠANA

Avots: mājsaimniecību (n=248) aptauja Augšdaugavas AAA, Augšzemes AAA, Vestienas AAA, Slīteres NP, Rāznas NP, 2015

DABAS SNIEGTO PAKALPOJUMU IZMANTOŠANA (AKTIVITĀTES DABĀ)

Avots: mājsaimniecību (n=248) aptauja Augšdaugavas AAA, Augšzemes AAA, Vestienas AAA, Slīteres NP, Rāznas NP, 2015

MĀJSAIMNIECĪBU SAIMNIECISKĀS JOMAS

• LAUKSAIMNIECĪBA

74%

• MEŽSAIMNIECĪBA

46%

• LAUKU TŪRISMS

20%

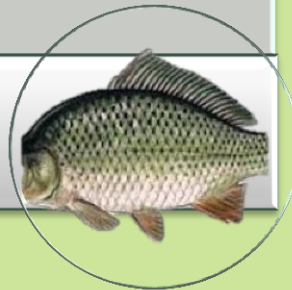
• KARJERU IZSTRĀDE

9%

• ZIVSAIMNIECĪBA

9%

• APSTRĀDES
RŪPNIECĪBA

3%

• ELEKTROENERĢIJAS
RAŽOŠANA

1%

Avots: mājsaimniecību (n=248) aptauja Augšdaugavas AAA, Augšzemes AAA, Vestienas AAA, Slīteres NP, Rāznas NP, 2015

KO DARĀM, LAI NODROŠINĀTU ILGTSPĒJĪGU SAIMNIEKOŠANU?

52%

- SENČU METODES

46%

- PAŠMĀCĪBA

11%

- SPECIĀLISTU IETEIKUMI
- KURSI/SEMINĀRI

10%

- KONSULTĀCIJAS

6 %

- IZGLĪTĪBAS PROGRAMMAS

Karikatūra: G.Šjūka

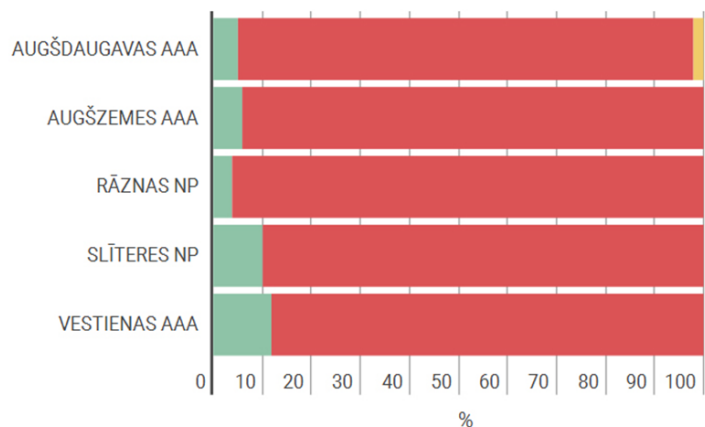

Karikatūra: G.Šjūka

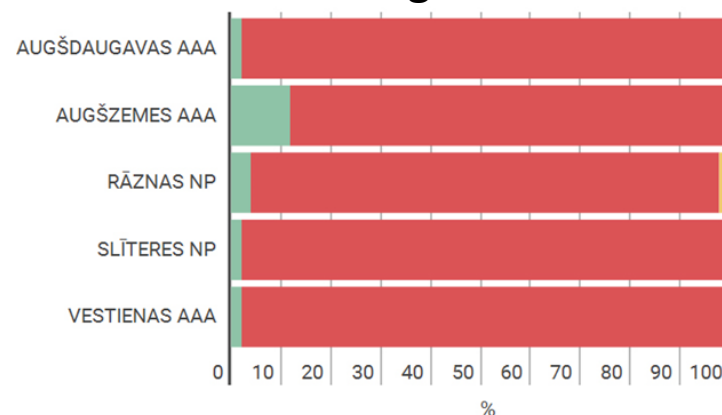
Avots: mājsaimniecību (n=248) aptauja Augšdaugavas AAA, Augšzemes AAA, Vestienas AAA, Slīteres NP, Rāznas NP, 2015

ATTIEKSME UN LĒMUMI, RĪCĪBA DABĀ

Art zemi?

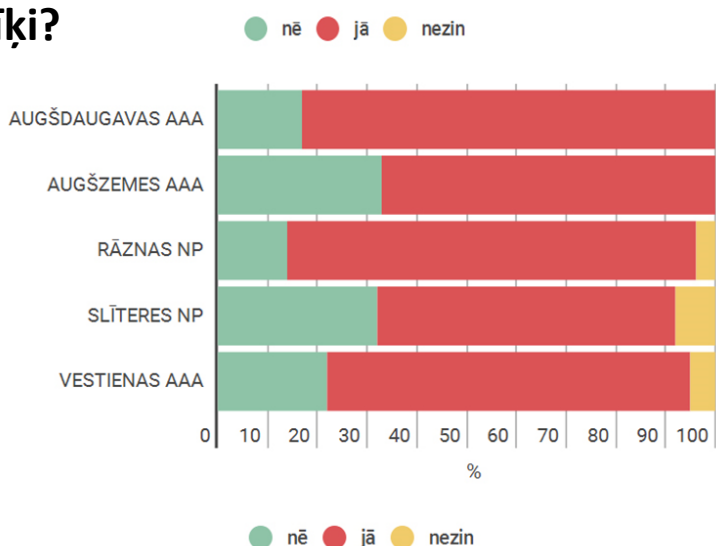

Vākt ārstniecības augus?

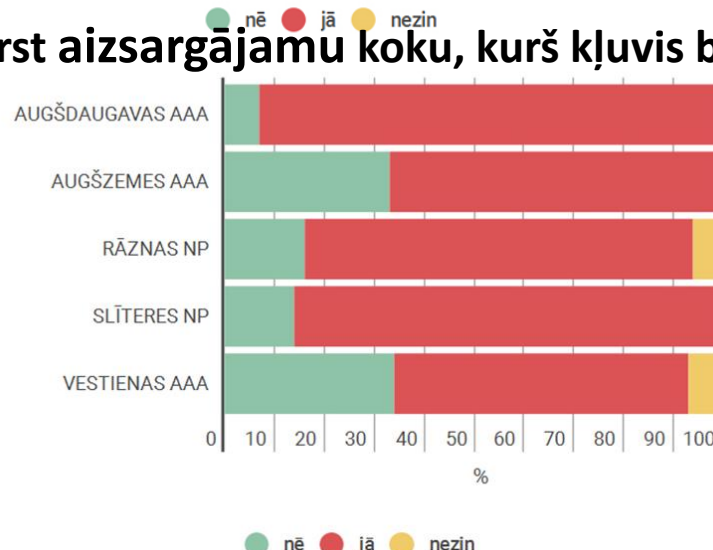

aizsargājamās nedrīkst	ja nav Sarkanajā Grāmatā	liepziņi, pelašķi, bet pipamētras -dārzā	neko jaunu nedara dabai	nevākt aizsargājamās
daudz aizsargājamo augu	nevar retos augus vākt	retos augus nedrīkst	skatīties kāds	tie, kas pašu stādīti
dažus nevar	nevar visus	nezin, ir saudzējamie augi	Tikai ne retos	Varbūt vajag atļauju
ir ierobežojumi	priekš sevis	tikai savām vajadzībām	Visus jau nenovāks, ja savāks priekš tājas lītni, liela skāde nebūs	

Rakt dīķi?

Nocirst aizsargājamo koku, kurš kļuvis bīstams?

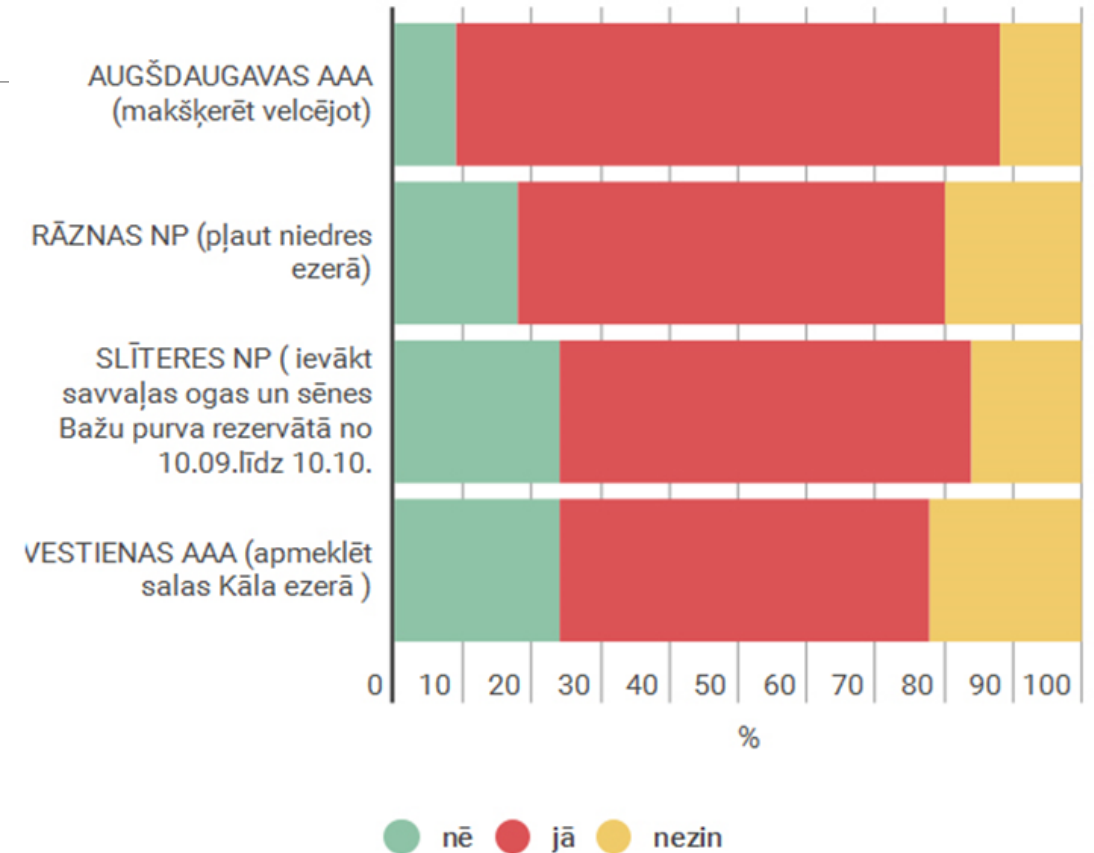
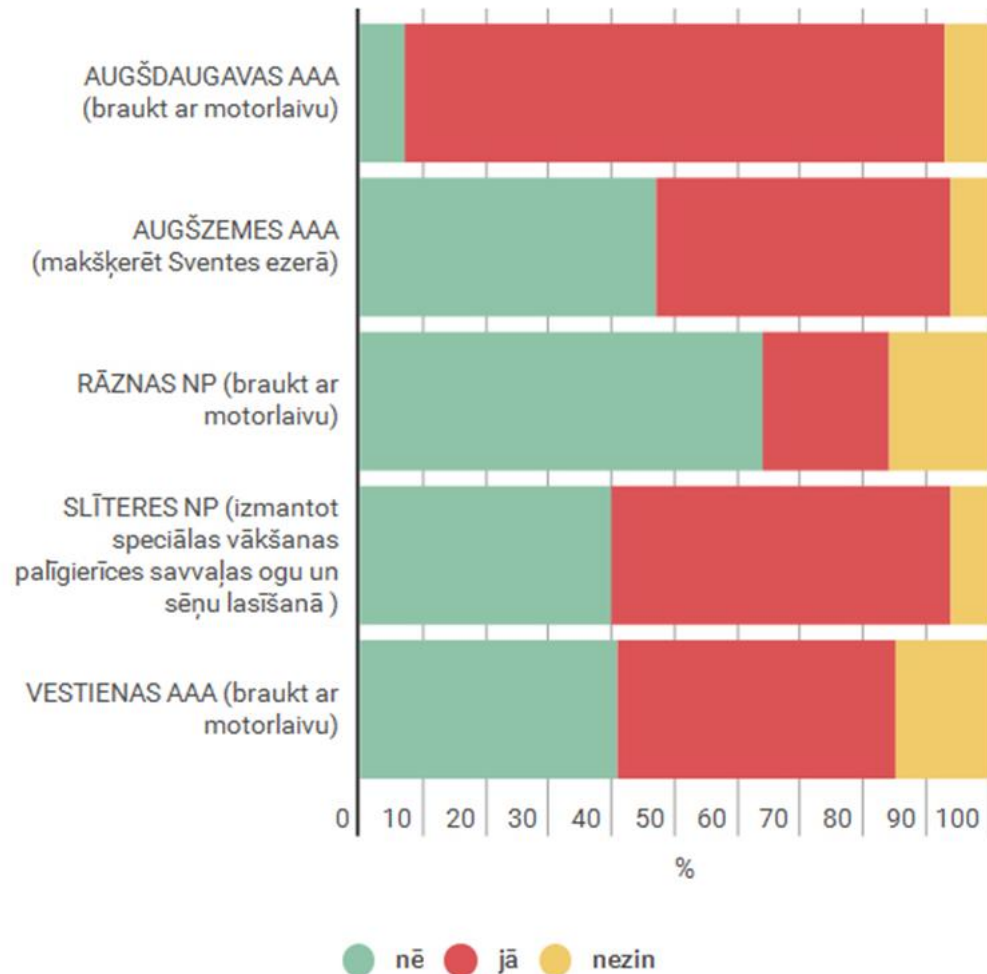

„Īpaši aizsargājamo dabas teritoriju vispārējie aizsardzības un izmantošanas noteikumi”
(16.03.2010. MK noteikumi Nr. 264)

Avots: mājsaimniecību (n=248) aptauja Augšdaugavas AAA, Augšzemes AAA, Vestienas AAA, Slīteres NP, Rāznas NP, 2015

ATTIEKSME UN LĒMUMI, RĪCĪBA DABĀ

Katrai teritorijai specifiskie noteikumi

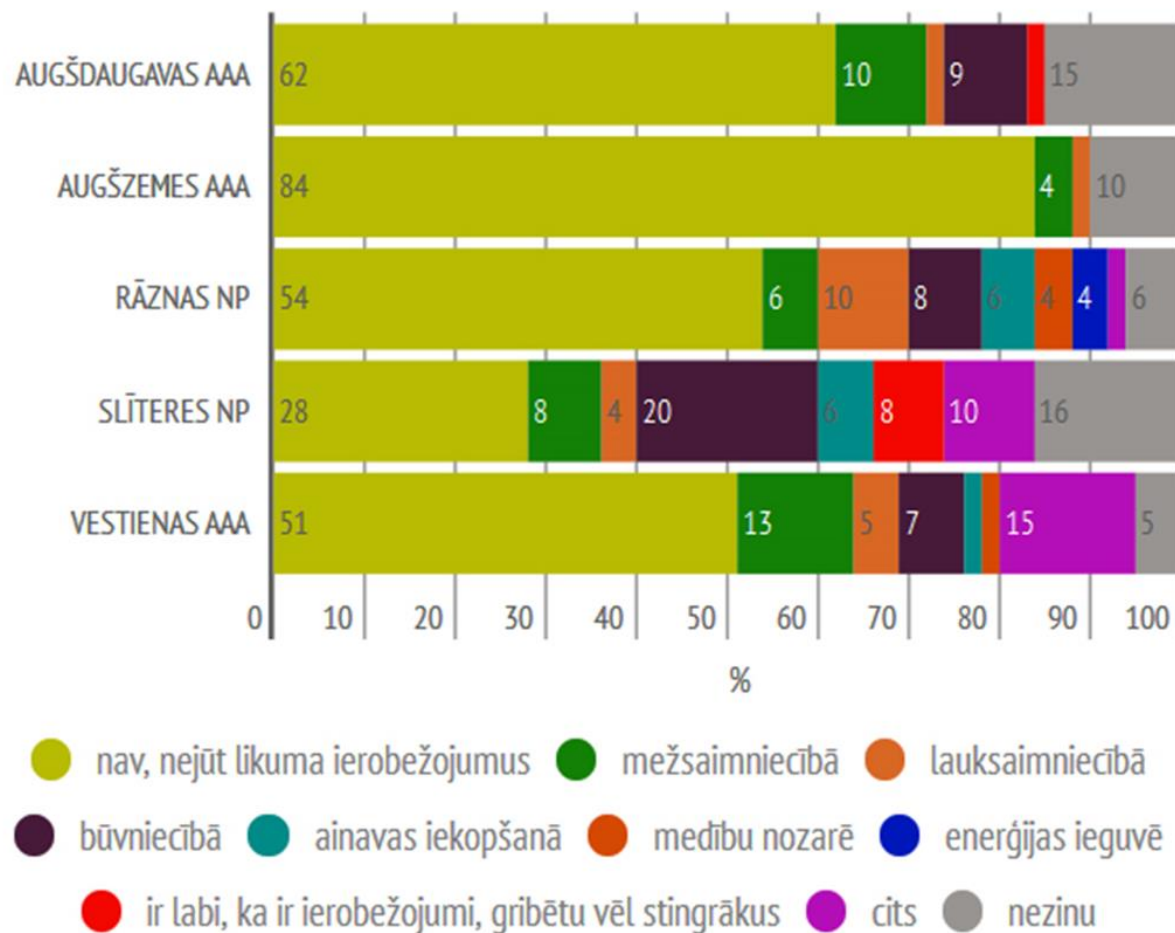

Katras ĪADT specifiskie individuālās aizsardzības un izmantošanas noteikumi

Avots: mājsaimniecību (n=248) aptauja Augšdaugavas AAA, Augšzemes AAA, Vestienas AAA, Slīteres NP, Rāznas NP, 2015

NĀKOTNES REDZĒJUMS

Ko jūs darītu savā mājstaimniecībā / apkārtējā ainavā citādāk, ja nebūtu likumu ierobežojumu?

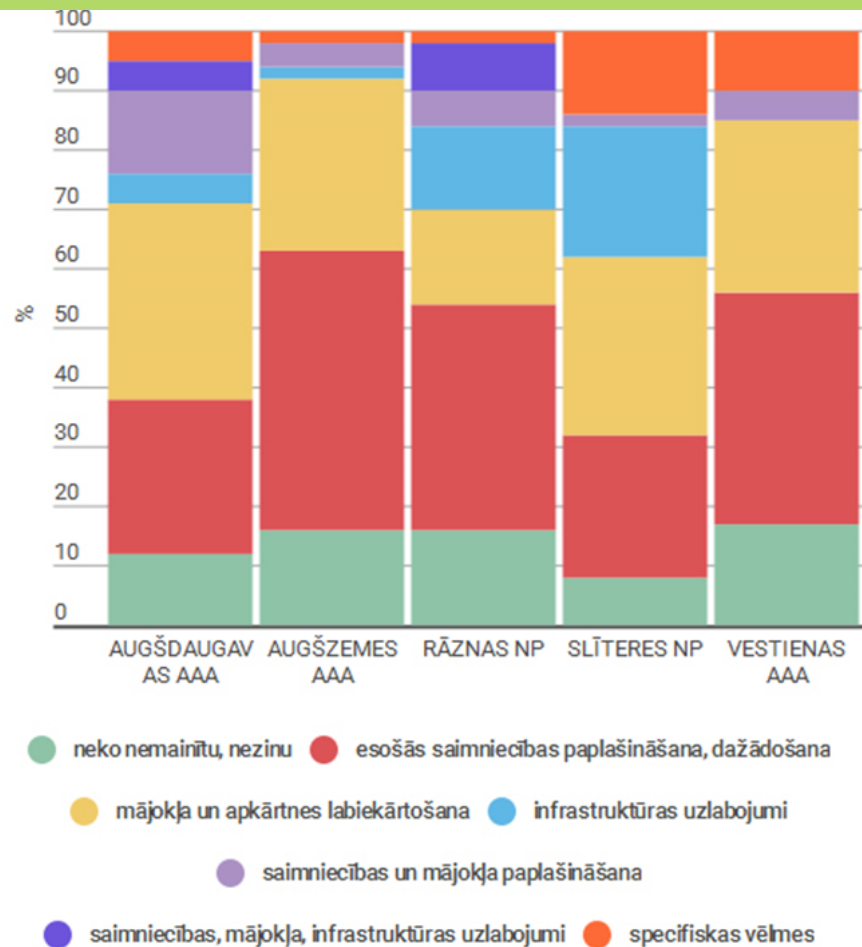

- *Likumdošana ir izstrādāta visām teritorijām vienāda, neparedzot lokālās īpatnības (klimats, reljefa apstākļi utt..).*
- *Pretruna: biologu datu bāzes ir info bet vietējie nezina, ka pie viņiem aug tāda puķe..*
- *Pārāk daudz dienestu ar vienādu kontroles funkciju..*
- *Es ievērotu dabas likumus. Valdības likumi aplami. Jārīkojas pēc dabas, nevis jāvadās pēc noliktiem datumiem, kad sēt, kad art un pļaut.*
- *Piekoptu brīvo tirgošanu ceļa malā*
- *Paplašinātu savu teritoriju*
- *Civilizēta piekļuve jūrai. Inspektori- vasarā, kontrole.*

Avots: mājstaimniecību (n=248) aptauja Augšdaugavas AAA, Augšzemes AAA, Vestienas AAA, Slīteres NP, Rāznas NP, 2015

NĀKOTNES REDZĒJUMS

Ko Jūs darītu savā māsaimniecībā / apkārtējā ainavā citādāk, ja Jums būtu neierobežoti naudas resursi?

- Aizbrauktu projām.. Ja būtu nauda, manis šeit jau sen vairs nebūtu!
- Palūgtu palīgus apstrādāt dārziņu,
- Visiem noadītu cimdus, zeķes. Rezervātā neko nevar darīt arī tad, ja ir nauda,
- Attīrītu pludmali, jahtu piestātnes, ostu, atpūtas vietas
- Etnogrāfiskā muzeja, pirts, audēju pulciņa atjaunošana,
- Saudzētu dabu,
- Uzceltu jaunu rūpnīcu, lai cilvēkiem ir darbs,
- Lai būtu klusums, mierīgāks,
- Divmetrīgu žogu uzceltu, tad dzīvnieki nenāktu,
- Pārstātu strādāt valsts algotu darbu, lai nodotos tikai savam biznesam,
- Neesmu gatavs lielai naudai. Ļautu dabai būt dabai, neiejauktos ar savu saimniecisko darbību. Daba būtu sajūsmā bez cilvēka,
- Es izdarītu tā, lai cilvēki šeit atgrieztos, lai būtu tīri un skaisti, lai cilvēki nerunātu, ka Latvijā slikti.

Avots: māsaimniecību (n=248) aptauja Augšdaugavas AAA, Augšzemes AAA, Vestienas AAA, Slīteres NP, Rāznas NP, 2015

NĀKOTNES REDZĒJUMS

Kādu ainavu vēlos redzēt pēc vienas paaudzes šeit?

Teritorija / atbildes	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
Augšdauga vas AAA								
Vestienas AAA								
Augšzemes AAA								
Rāznas NP								
Slīteres NP								

Avots: mājsaimniecību (n=248) aptauja Augšdaugavas AAA, Augšzemes AAA, Vestienas AAA, Slīteres NP, Rāznas NP, 2015

PROBLĒMAS

Pašvaldību ilgtermiņa stratēģijās un attīstības programmās ĪADT -**marginālā pozīcijā**, ir mazāk apdzīvotas un tajās **netiek meklēti speciāli pielāgoti uz nākotni vērsti saimnieciskie modeļi**, biežāk uzsverot tradicionālas lauksaimniecības, mežsaimniecības vai tūrisma darbības.

Pietrūkst **konkurētspējīgu saimniekošanas alternatīvu**, kas dotu iespēju labākiem dzīves apstākļiem un pilnvērtīgākai dzīves vietas priekšrocību izmantošanai.

Tas rada **pretrunas** ar valsts ilgtermiņa stratēģijas „Latvija 2030” pamatā izmantoto ilgtermiņa konceptuālo dokumentu „Latvijas izaugsmes modelis: Cilvēks pirmajā vietā”.

Iedzīvotāju skaita izmaiņas – depopulācija

ĪADT ir mazapdzīvotas teritorijas, kur pēdējo 15 gadu laikā (2000.-2015.g.) iedzīvotāju skaits pētījuma ĪADT sarucis **par 30 %**:

- Slīteres NP -31.5 %,
- Rāznas NP un Augšzemes AAA -32 %,
- Augšdaugavas AAA -30 %,
- Vestienas -26 %.

(Valsts vidējais rādītājs ārpus republikas nozīmes pilsētām ir -16 %).

REZUMĒJUMI

1. Kultūras un dabas mantojums ir nozīmīgs priekšnosacījums vietas ilgtspējīgā attīstībā, bet svarīgi ir cilvēki un viņu motivācija **iesaistīties** objektu un teritoriju **apsaimniekošanā**, kultūras mantojuma **lietošanā**.
2. 56 % aptaujāto atzīst, ka darbojoties ĪADT **neizjūt** nekādus likuma ierobežojumus. Visvairāk iedzīvotāji ir neapmierināti ar dažādu **mežsaimniecisko un būvniecības darbību** ierobežojumiem.

No tā var secināt, ka vai nu: a) respondenti nepārzina vai tiem nav nepieciešamības pārzināt dažādus noteikumus vai arī b) funkcionālie zonējumi un tajās esošās ierobežojošās darbības ir samērīgas, kas vairumā gadījumu netraucē dzīvošanu un saimniekošanu, izņemot stingrāka regulējuma (dabas liegumos) dzīvojošos.

REZUMĒJUMI

3. Dominējošais no nākotnes ĪADT attīstības scenārijiem **iedzīvotāju ieskatā** būtu **tradicionālais saimniekošanas modelis** ar viensētu un vairākiem mājlopiem, daudzveidīgu un labai draudzīgu apsaimniekošanas metodi.

*Izpēte norāda uz salīdzinoši **vāju tautsaimniecības resursu kapacitāti uzņēmējdarbības attīstīšanai visdažādākajos aspektos**. Daudzos gadījumos jau esošā uzņēmējdarbība (tūrismā, lauksaimniecībā, u.c.) ir pašuzturoša (naturālā saimniecība) vai dzīvesstila uzņēmējdarbība, kuras mērķis nav vērsts uz lielāku izaugsmi, bet gan papildu ienākumu gūšanu vai izdzīvošanu.*

4. ĪADT prasa **īpašu pieeju saimniecisko alternatīvu meklēšanai**.

5. **Integrētas pieejas trūkums ĪADT mērķu salāgošanai**: dabas aizsardzība un pielāgota vieda tautsaimniecības attīstība, nevis tradicionāli zināmo veidu ierobežošana.

Dabas aizsardzības plāns paredz teritorijas bioloģiskās daudzveidības un kultūras mantojuma aizsardzību (dabas un kultūras resursu), tomēr darba uzdevumos neietilpst sniegt ĪADT iedzīvotājiem vietējas saimnieciskās alternatīvas ienākumu un dzīves kvalitātes nodrošināšanai.

IESPĒJAMIE ĪADT ATTĪSTĪBAS SCENĀRIJI

1. STATUS QUO

viss turpina attīstīties
kā tagad - nav uz
pozitīvām pārmaiņām
vērst

2. DEPOPULĀCIJAS STRATĒGIJA UN DABAS AIZSARDZĪBA

ĪADT pakāpeniskas
depopulācijas
stratēģija, pirmajā
vietā izceļot teritoriju
pastāvēšanu dabas
aizsardzības mērķiem

3. DZĪVES VIDES KVALITĀTE UN EKOSISTĒMU PAKALPOJUMU NODROŠINĀJUMS

kvalitatīva dzīves vide ar
augstu ekosistēmas
pakalpojumu
nodrošinājumu,
attālināts darbs un
paaugstināta mobilitāte

4. NIŠU ATTĪSTĪBA

viedo specializāciju
nišu attīstība, kas
nodrošina alternatīvs
ienākumu gūšanai uz
vietas - ir ar augstāku
pievienoto vērtību,
mazāku resursu
patēriņu un minimālu
ietekmi uz vidi.

IESPĒJAMIE RISINĀJUMI

- **Nišu pieeja**, identificējot uz attīstību orientētos uzņēmējus ar resursiem inovatīvu pieeju potenciāla attīstīšanai ĪADT, kas var tikt vērsti uz **augstu specializēšanos**, kur ĪADT resursi sniedz kādu papildu pievienoto vērtību. Piemēram, bioloģiskā un netradicionālā lauksaimniecība u.c.
- Atsevišķu **viedo specializāciju stratēģijās iesaistīto principu pielietošana tradicionālajā saimniekošanā**, kas padara esošo dzīves stila un izdzīvošanas saimniekošanas veidu efektīvāku, produktīvāku, dabas aizsardzības mērķiem atbilstošāku.
- Kāds no plašākas viedo specializāciju stratēģijas inovāciju sistēmas **elementiem atrodas ĪADT un ir papildinošs kopīgajā vērtību ķēdē**.
- Veidojas tematiski vienots, **uz izaugsmi un inovācijām vērsts konkurētspējīgs tīklojums**, kas daļu no resursiem gūst ĪADT pieguļošajā teritorijā (Gaujas NP tūrisma klastera piemērs).
- Potenciāls teorētiski varētu tikt saistīts ar bioekonomiku un ekotehnoloģijām.